

Uzduž i poprijeko po Mikaljinu *Blagu*

(Darija Gabrić-Bagarić: *Na ishodištu hrvatske leksikografije. Trojezični rječnik Blago jezika slovinskoga Jakova Mikalje (1649./1651.)*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010., 195 str.)

Odjenuvši novo ruho staroj Mikaljinoj gramatici¹, Darija Gabrić-Bagarić prihvatila je drugi izazov. Nakon što je priredila građu za pretisak i leksikografsku interpretaciju Mikaljina rječnika *Blago jezika slovinskoga* (čije je izdanje u pripremi), izradila je i cjelovitu raščlambu njegova jezika. Autorica analizira hrvatski leksik 17. stoljeća predstavljen u polazišnom (rječničkom) stupcu s otprilike trideset tisuća pojavnica te opisan hrvatskim objašnjenjem ili talijanskim i latinskim prijevodom, na tzv. desnoj strani. Svoju pobudu za raščlambom upravo ovoga rječnika tumači njegovom neupitnom vrijednošću koja proizlazi iz činjenice da je on »prvi višejezičnik s hrvatskim kao polaznim jezikom, prvi u kojemu je hrvatski stupac organiziran kao u jednojezičniku, prvi s modernim unutarrječničkim ustrojstvom, prvijenac po originalnosti koncepcije i po bogatstvu podataka«. Usto nije odvišan ni podatak o njegovu impozantnu opsegu od 928 stranica.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja. Nakon *Uvoda*, slijedi poglavlje pod

naslovom *Leksikograf Jakov Mikalja (1601.–1654.)*, u kojemu je na 13 stranica sažeto izražen Mikaljin životni put na potezu Rim – Dubrovnik – Rim – Tamišvar – Loreto, a navođenje točnih godina dobrodošao je podatak znamo li da su neka pitanja u vezi s njegovim životopisom tek nedavno dobila odgovore. Prijepore oko prezimena (Mikalja – Micalgja – Micalia), autorica je, pak, razriješila uvidom u osobni Mikaljin dokument pisan svojeručno.

Polazeći od toga da su »činjenice Mikaljina životopisa neodvojivo utkane u njegov rječnik na svim razinama«, Darija Gabrić-Bagarić ovo poglavlje započinje opisom leksikografova djelovanja u isusovačkome redu, nakon čega slijedi prikaz njegova jezikoslovnoga rada, s važnim detaljima o suradnji s Bartolom Kašićem i Rafaelom Levakovićem.

Treće poglavlje (*Struktura i tip rječnika*), koje ima tri odjeljka, otvara naslov *O nastanku rječnika i njegovoj namjeni*. Pod njime se rječnik promatra i u kontekstu djelovanja Zbora za širenje vjere, jer mu je namjena bila pomoći svećeničkom podmlatku iz loretskoga Ilirskoga kolegija u učenju hrvatskoga jezika prije misijskih poslanstava u turske krajeve. To je odredilo i izbor ciljnih jezika – latinskoga i talijanskoga.

Vrijednim prinosom držimo i određivanje vrele Mikaljina rječnika – prema autorici to su živi govori (dubrovački i bosanski), ali i književni izvori, posebice tada još netiskana Kašićeva *Biblija* kao i franjevački i dubrovački pisci te aneksnii rječnik Bandulavićeva lektionara i Vrančićev dikcionar. Spomenuta su vrela uvjetovala da štokavsko narječje da osnovnu boju rječniku.

¹ *Gramatika tali(j)anska ukratko ili kratak nauk za učiti latinski jezik*. Pretisak. Transkripcija, studija i popratni tekstovi: Darija Gabrić-Bagarić i Marijana Horvat, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2008.

U odjeljku *Leksikografski postupci* autorica opisuje *Blago* kao »pionirski zahvat u hrvatskoj leksikografiji [jer] predstavlja prvi pokušaj organiziranja građe u zaokružene rječničke jedinice«.

Narječna raslojenost izražena na leksičkoj razini opisana je u odjeljku *Dijalektna podloga rječnika*. Autorica leksičke slojeve klasificira na značenjskoj razini utvrđujući u kojim skupinama posebnoga leksika Mikalja daje prednost domaćim riječima (među kojima prednjače štokavske dubrovačke i bosanske riječi te one tipične za dalmatinski krug), a u kojim skupinama pretežu tuđice i posuđenice (talijanizmi, turcizmi, hungarizmi, bohemizmi i polonizmi).

Središnje je poglavlje, četvrto po redu, najopsežnije – *Raščlamba hrvatskoga jezika u trojezičnome Blagu* obaseže 148 stranica i sadržajno je rasloženo u 3 dijela.

Prvi od njih (67 str.) donosi uobičajeni analitičarski postupak fonološke, morfološke i sintaktičke razine, obogaćen opisom tvorbenih postupaka što je, s obzirom na vrstu građe, važan prinos. Naime, opis tvorbe u dijakronijskoj perspektivi mogao bi se primijeniti u raščlambi današnjega jezičnoga stanja, prvenstveno s obzirom na starost, potvrđenost i posebnost specifičnih hrvatskih tvorbi.

Drugi je dio dodirnojezikoslovni što pridonosi sveobuhvatnosti opisa. Talijanizmi su promatrani i prema vrsti prilagodbe kojom se, između ostalog, razlučuju i posuđenice od tuđica, što autoricu svrstava među rijetke suvremene kroatiste koji uz detaljan monografski opis hrvatskoga jezika upućuju na dublje dodirnojezikoslovne odnose. Na taj ju je pristup možda ponukao i Mikaljin predgo-

vor jer ga (ona) drži »prvim tekstom u kojem se govori o statusu posuđenica u hrvatskom jeziku i razmatraju kriteriji po kojima riječi ulaze u rječnik«.

U trećemu se dijelu promatra tzv. posebni leksik, odnosno stručno-znanstveno nazivlje Mikaljina trojezičnika, podijeljeno prema značenjskim područjima na: nazive znanosti i struka, jezikoslovno nazivlje, književnoteorijsko i književnopovijesno nazivlje, religijsko i teološko nazivlje, glazbeno nazivlje, medicinsko nazivlje, zoonime, pomorsko nazivlje, kulinarско nazivlje, rodbinsko nazivlje i administrativno-pravno nazivlje. Iako se u cijeloj studiji prepoznaje dugogodišnja autoričina posvećenost temi, ovaj ju odjeljak posebno zrcali. Naime, Gabrić-Bagarić je objavila desetak radova o Mikaljinu *Blagu*, pa nije neobično što je na toj izdašnoj osnovi nastala ovako bogata nadgradnja. Odjeljak *Posebni leksik*, koji obaseže 63 stranice, započinje navođenjem vrelâ za nazivlje čija se brojnost objašnjava naminom rječnika – a to je poučavanje u hrvatskom jeziku i posredno učenje latinskoga i talijanskoga, i to za isusovačke misionare i đake. Istim je činjenicama objašnjen nerazmjer pojavnica po pojedinim značenjskim područjima.

S obzirom na utvrđenu moguću Mikaljinu lekturu i izvore, autorica vrlo uspješno, ali oprezno, utvrđuje hapakse i prvopotvrđenice donoseći pritom uvjerljive i provjerljive podatke pomoću kojih se razgraničava nedvojbeni autorov prinos od preuzimanja tuđih rješenja. No, i to je rezultat dugogodišnjega autoričina bavljenja hrvatskim jezikom 17. stoljeća i to njegovim isusovačkim (Kašić) i bosansko-franjevačkim (Bandulavić) kom-

pleksom.

Zaključak objedinjuje temeljne odrednice Mikaljina trojezičnika, a to su: prisutnost raznonarječnoga leksika, raznovrsnost leksika struka i izbor primljenica iz niza jezika. Autorica rezultate raščlambe nadalje sažima u sljedeće retke: »Mikalji su prestižna djela 17. st. bila i izvor rječničkoga fonda i škola književne štokavštine. Raščlamba Mikaljina jezika pokazuje da on piše tipom jezika koji je svojevrsan prosjek i presjek štokavske stilizacije 17. st. Vezu s tim izrazom potvrđuje ikavsko-jekavsko dvojstvo u osnovama riječi i jekavizam u fleksiji, štakavizam, štokavski refleks stare jotacije, čuvanje štokavske književne (ne govorne) tradicije kad su u pitanju hrvatske jotacije, štokavska zamjena finalnoga *-l* sa *-o*, ali i mali prodor glasovnih čakavskih odlika koje su sastavnica dubrovačkoga književnoga jezika«.

Ovaj je cjelovit i iscrpan rad o svim važnijim aspektima trojezičnoga Mikaljina rječnika rasvijetlio i neke povijesnojezične činjenice. Riječima Marka Samardžije, recenzenta i predstavljača ove knjige, raščlamba je pokazala »kako ni u leksiku razvoj hrvatskoga nije bio stihija te kako hrvatski leksik nije hrpa slabo povezanih ili nepovezanih jedinica koje su se slučajno našle zajedno, nego je unatoč svim vanjskim sociopolitičkim neprilikama taj leksik rezultat organskoga razvoja«.

Sada još samo preostaje ugledati to dugo očekivano *tezoro* – transkripciju i leksikografsku interpretaciju, odnosno pre-tisak Mikaljina *Blaga jezika slovinskoga*.

Ivana Lovrić Jović